

ОПРЕДЕЛЯНЕ НА НАКАЗАНИЕТО В ПРАКТИКАТА НА СЪДИЛИЩАТА ПО НАКАЗАТЕЛНИ ДЕЛА

гл. ас. д-р **Петя Хаджийска-Йосифова**

Пловдивски университет, България

Резюме: Настоящата студия има за предмет дейността на съда по определяне на наказанието. Разгледано като съдебна дейност, определянето на наказанието се осъществява при спазването на принципите за законоустановеност и индивидуализация на наказанието. Обърнато е внимание на значението на смекчаващите и отегчаващите обстоятелства, както и на правилата за редукция на наказанието, когато са налице изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства. Анализирана е правната уредба на определяне на наказанието по реда на чл. 58а НК в контекста на съкратеното съдебно следствие.

Ключови думи: наказание; индивидуализация; наказателна отговорност; редукция; законоустановеност; справедливост; съд

DETERMINATION OF PUNISHMENT IN CRIMINAL COURT PRACTICE

Assist. Prof. Petya Hadzhiyska-Yosifova, PhD

University of Plovdiv, Bulgaria

Abstract: The subject of this study is the activity of the court in determining the punishment. Considered as a judicial activity, the determination of the punishment is carried out in compliance with the principles of legality and individualization of the punishment. In addition, individualization of the

punishment in the practice of the courts is discussed in a separate point. Attention has been paid to the importance of mitigating and aggravating circumstances, as well as to the rules for reduction of punishment when there are exceptional or numerous mitigating circumstances.

Key words: punishment; individualization; criminal liability; reduction; legality; justice; court

I. Същност и значение на определянето на наказанието

Определянето на наказанието е въпрос от съществено значение за индивидуализацията на наказателната отговорност и реализирането ѝ. Като дейност от изключителната компетентност на съдилищата, които осъществяват правораздаването по наказателни дела, тя се осъществява при спазването на принципите за законоустановеност и индивидуализация на наказанието. За да може една правова държава да обезпечи защитата на основните права и законните интереси на гражданите, е необходимо за всеки конкретен случай, когато е извършено престъпление, тя да предприеме съответните мерки и да накаже деца за извършеното престъпление.

В доктрината определянето на наказанието се дефинира като законоустановена и оценъчна дейност на съда, в резултат на която се налага адекватна на обществената опасност на личността на деца и на извършеното от него престъпление мярка на наказателна отговорност¹. Дейността по определяне на наказанието винаги се осъществява от съда, след като в рамките на конкретно наказателно производство е установено извършването на престъпление, неговите признаци от обективна и субективна страна, виновното участие на подсъдимия в него, както и въз основа на тях правната квалификация на деянието. Има се предвид прилагане на конкретни наказателноправни норми, посредством които се постига и наказателноправната политика на страната. Когато съдилищата определят наказанието, най-напред подвеждат деянието под определен престъпен състав, предвиден в норма от Особената част на Наказателния кодекс. Така те решават въпроса за правната квалификация. Едва след

¹ Вж. **Марков, Р. и др.** Наказателно право на Република България. Обща част. С., Сиела (Markov. R. i dr. Nakazatelno pravo na Republika Bulgaria. Obshta chast. S., Siela), 2022, с. 571.

това се решава и въпросът за наказанието, като се съобразят предвидените общи и особени правила за неговото индивидуализиране. Дейността по определяне на наказанието е познавателен и логически процес, който може да бъде обяснен от гледна точка на когнитивната психология². Тя се характеризира с три основни момента. Първият е съждението, което е най-обикновената форма на мисловен процес. Вторият е свързан с взимане на конкретно решение, при което субектът има повече от един възможни варианти за действие. Третият момент е разрешаване на конкретен проблем, който се характеризира като дейност по поставяне на конкретна цел и намиране на средства за нейното постигане.

Съдът трябва да съобрази предвидените императивни правила за определяне на наказанието и за всеки конкретен случай с оглед доказаните факти да наложи онова наказание (като най-тежка форма на държавна принуда), с което да постигне целите, определени в чл. 36, ал. 1 НК – както личната, така и генералната превенция.

Дейността по определяне на наказанието почива **на два основни принципа** – **на законоустановеност (законност)** и **на индивидуализация на наказанието**. И двата принципа се извеждат по тълкувателен път от разпоредбата на чл. 54, ал. 1 НК. Общото между тях е, че установяват изисквания, които трябва да бъдат спазени от съдилищата, за да е налице правилно и справедливо определено наказание. Те са важни и с оглед изискването за разглеждане на наказателното дело при съблюдаване на правото на справедлив процес.

Най-напред е необходимо да се обсъди принципът на законоустановеност, установен в цитираната по-горе норма. Чрез него законодателят е очертал границите (рамките) на съдебната дейност по определяне на наказанието. Въз основа на този принцип наказанието трябва да е в пределите на санкцията на съответната норма от Особената част на НК. Второ, при неговото определяне трябва да се спазят и правилата от Общата част на НК, включително и тези, ко-

² **Хаджийска, А.** Съдебните актове в наказателния процес. С., Сиела (Hadzhiyska, A. Sudebnye aktove v nakazatelnia process. S., Siela), 2019, с. 236, където са обяснени трите основни форми на когнитивната психология в дейността на съдилищата при постановяване на съдебните актове. Вж. също **Стърнбърг, Р.** Когнитивна психология. С., Изток-Запад (Sternburg, R. Kognitivna psihologia. S., Iztok-Zapad), 2012.

ито уреждат възможностите на съда при прилагането на определени институти на Общата част – приготвяне (чл. 17 НК), опит (чл. 18 НК), съучастие (чл. 22 НК), съвкупност 23 – 25 НК и следващите относно рецидива (общ и специален).

Принципът на индивидуализация на наказанието също е закрепен в посочената разпоредба на чл. 54, ал. 1 НК. Съгласно това ръководно начало съдът е длъжен при определяне на наказанието да вземе предвид степента на обществена опасност на деянието и на дееца, вината, подбудите за неговото извършване и другите смекчаващи и отегчаващи отговорността обстоятелства. Това означава, че съдът трябва да съобрази количествения израз на осъщественото засягане на обществените отношения, обект на посегателство.

От своя страна, степента на обществена опасност на деянието се предопределя от няколко особености – тези, свързани с родовия и с непосредствения обект на посегателство; тези, отнасящи се до деянието или деянията на субекта; особености, свързани с настъпилите общественоопасни последици; особености според начина и средствата за извършване на престъплението, и други особености, при които е осъществено престъплението³. В процеса по определяне на наказанието е възможна от практически съображения диференциация на особеностите с оглед личността на дееца. Затова съдилищата често в своята практика изследват различни обстоятелства, които са свързани с миналото на дееца. Затова по наказателните дела се установява дали подсъдимият е осъждан, ако е осъждан, за какво престъпление и на какво наказание. Изследват се също обстоятелствата дали е трудово и обществено ангажиран и т.н. Съдилищата съобразяват и факти относно поведението на дееца по време на извършване на престъплението и веднага след неговото осъществяване, а също така и процесуалното му поведение по време на наказателното производство. Съществува и една друга група обстоятелства, от които зависи възможността съдът да направи прогноза за бъдещото развитие на подсъдимия. Става въпрос за особености на личността, семейната и приятелската среда и нагласата на дееца за труд. Съобразяването на тази подгрупа обстоятелства е свързано с отмерване на наказанието, съобразено с целите по чл. 36 НК. Не на последно

³ **Стойнов, А.** Наказателно право. Обща част. С., Сиела (Stoinov, A. Nakazatelno pravo. Obschta chast. S., Ciela), 2019, с. 237 – 238.

място, при определяне на наказанието степента на обществена опасност на дееца зависи и от обстоятелства, свързани с особености относно семейното положение на лицето – дали е женен, има ли деца, ако има, колко и на каква възраст; обстоятелства, свързани със здравословното състояние на дееца. В някои случаи е възможно дори само едно такова обстоятелство да се прецени като изключително смекчаващо по 55, ал. 1 НК. Обстоятелства, свързани с материалното състояние на дееца, са от особено значение, когато се налагат имуществени санкции.

Във връзка със субективната страна на престъплението съдилищата събират доказателства и относно подбуди и други смекчаващи или отегчаващи отговорността обстоятелства. Подбудите са обстоятелства от субективната страна на престъплението, които се разглеждат наред с вината. Съществуват още четири групи обстоятелства, касаещи субективната страна и които се вземат предвид при индивидуализацията на наказанието. Първата група включва обстоятелства, свързани с формата, вида, разновидността на вината. Те практически дават възможност да се преценят формата и видът на вината. Например афектният умисъл, който е с важно значение при отмерване на наказанието⁴. Втората група обстоятелства са свързани с мотивите на дееца при извършване на деянието. Третата група включва обстоятелствата, свързани с целите на дееца. Когато целта е користна и е взета предвид от законодателя, тя ще е квалифициращо обстоятелство и ще се отрази на съставомерността на деянието. В същото време целите разкриват едно първоначално намерение у дееца като психическо отношение към обекта на посегателство, поради което винаги повишават степента на обществената опасност на извършеното. Четвъртата група обхваща обстоятелствата, свързани с емоционалното състояние на дееца. Особеното психическо състояние на дееца се взема предвид от съдилищата при индивидуализацията на наказанието. То може да е отчетено от законодателя или не, като може и да е предизвикано от поведението на пострадалия. В тази връзка в съдебната практика от особено значение е доброто изследване на доказателствените средства, с които тези об-

⁴ Вж. по този въпрос **Грошев, Ч.** Индивидуализация на наказанието. Теория и практика. С., Сиела (Groshev, Ch. Individualizacia na nakazaniето. Teoria i praktika. S., Ciela), 2015, с. 136.

стоятелства се установяват в процеса на доказване. Например фактите относно субективната страна на престъплението, в това число мотиви, цели, подбуди, се доказват освен чрез експертиза (психологично-психиатрична), и чрез свидетелски показания. В доктрината с основание се посочва, че такива показания дават най-често полицейските служители, тъй като те „стоят най-близко до факта на престъпното събитие и първи научават за него“⁵. Извършвайки оперативно-издирвателни действия, проверки по Закона за Министерството на вътрешните работи (ЗМВР), охранителни мероприятия при действия по разследването, задържане на лица и др., те възприемат процесуално-релевантна информация, която на по-късен стадий от производството може да се окаже решаваща за изхода от него⁶. С оглед изложеното може да се направи извод, че законодателят е извел правила за определяне на наказанието, които да уточнят както вида, така и размера му по начин, който да е пропорционален на извършеното престъпно деяние, отчитайки всички обстоятелства при неговото осъществяване като факт от обективната действителност.

II. Индивидуализация на наказанието като съдебна дейност

Разгледана като вид дейност, индивидуализацията на наказанието е от изключителна компетентност на съдилищата. Единствено съдът може да определи вида и размера на наказанието, отчитайки всички специфики за конкретния случай. Поради тази причина този вид съдебна дейност е средството на държавата да конкретизира необходимата държавна мяра, която да се наложи на дееца. В съдебната практика се отбелязва, че „Индивидуализацията на наказанието е основен принцип при налагането му, по силата на който съдът е длъжен да го съобрази с индивидуалните особености на конкретния случай. Обстоятелствата, които следва да бъдат взети предвид, са тези, определящи конкретната тежест на извършеното престъпление и характеризиращи личността на дееца. Те обуславят по-голяма или по-малка степен на обществена опасност на извършеното, както и

⁵ **Хаджийска, А.** Свидетелските показания на полицейски служители и практиката на съдилищата. – Общество и право (Hadzhiyska, A. Svidetelskite pokazania na polizeiskite slujiteli i praktikata na sudilishtata. – Obshtestvo i pravo), 2023, № 5, с. 51.

⁶ Пак там.

необходимостта от повече или по-малко интензивно въздействие върху извършителя с оглед постигане целите на генералната и специална превенция“ (Р. № 40 от 2.04.2021 г. по н. д. № 995/2020 г., III н. о. на ВКС). По отношение на този въпрос продължава да има актуално значение и ППВС № 7 от 1964 г., в което се обръща внимание на съдилищата за строго спазване на ППВС № 6 от 1961 г., като те не трябва да допускат „подценяването или надценяването на обстоятелствата, които определят обществената опасност на деянието и децата“. Затова съдилищата са длъжни да съобразят за всяко конкретно наказателно дело характеристиките на отделното престъпление. Така в р. № 114 от 26.01.2021 г. по н. д. № 377/2020 г., III н. о. състав на ВКС посочва, че: „Във всеки конкретен случай следва да бъде преценена от решаващия съд степента на обществена опасност на извършеното като критерий за извод дали деянието съставлява престъпление или административно нарушение. Ако не се установява засягане на обществените отношения – обект на деянието, или това засягане е явно незначително, не е налице основен признак на престъплението, понеже деянието не е общественоопасно. Степента на обществена опасност на извършеното е обосноваваща вида на отговорността на извършителя в обсъжданите случаи – наказателна или административна“. Както отбелязва състав на ВКС в р. № 57 от 4.04.2019 г. по н. д. № 171/2019 г., II н. о.: „Индивидуализацията на наказанието е основен принцип за фиксиране на съдържанието на наказателната отговорност при съобразяване на специфичните особености на всеки случай. При определяне на наказанието се вземат предвид очертаните от чл. 54, ал. 1 от НК обстоятелства. Съучастническата престъпна дейност не задължава наказващия съд да наложи напълно еднакви по тежест наказания на извършителите, без да съобрази всички данни, относими към степента на обществена опасност на всеки от тях“. Индивидуализацията на наказанието като дейност трябва да се осъществи от независим и безпристрастен съдебен орган. Това означава производството, включително дейността по определяне на наказанието, да бъде извършено от съдебен състав, чиито членове са лица, „напълно независими от каквито и да било възможни влияния, които биха могли да породят съмнение в тяхната безпристрастност“ (в този смисъл р. № 10 от 12.03.2018 г. на АСпНС по в. н. о. х. д. № 66/2018 г.).

III. Смекчаващи и отегчаващи отговорността обстоятелства

Индивидуализацията на наказанието като вид съдебна дейност е тясно свързана с отчитането на смекчаващите и отегчаващите отговорността обстоятелства. Последните се съобразяват от съда само ако не са взети предвид от законодателя при посочване на съответното престъпление (чл. 56 НК). Затова квалифициращите признаци на престъплението не могат да бъдат отчитани и като отегчаващи отговорността обстоятелства, „тъй като са елементи от състава на престъплението и са намерили отражение в санкционната част на съответната правна норма“⁷. По същия начин вината е признак от състава на престъплението и „съгласно нормата на чл. 56 от НК не може да бъде отчитана като отегчаващо или смекчаващо обстоятелство“ (вж. р. № 47 от 3.02.2022 г. на ВКС по н. д. № 54/2021 г., I н. о.).

Още в по-старата практика се посочва изрично, че обстоятелства извън състава на престъплението могат да се вземат предвид като отегчаващи или смекчаващи отговорността, когато те се отнасят до „характеристиката на дееца и се преценява обществената опасност на деянието и дееца“⁸. Затова ВКС неведнъж се е произнасял и е припомнял следното: „Безспорно положение в теорията и съдебната практика е, че обстоятелствата, визирани в състава, очертават в тяхната съвкупност онова типично общественноопасно деяние, което материалноправната норма запрещава като престъпление от даден вид. Обусловената от тях ... обществена опасност на съответното престъпно посегателство е съобразена от закона при фиксиране на общоустановената в него санкция, поради което и същите не могат след това да се явят едновременно и като такива, определящи индивидуалната тежест на конкретното престъпление от този вид и следващото се за него наказание. Изведеното умозаключение, в съответствие с императивно установеното в чл. 56 НК, и приетото от доктрината и в правораздавателната дейност на съдилищата, се отнася за всички признаци от състава (обективни, субективни и такива свързани с особеностите на личността на дееца), и е правнозначимо за всеки основен, квалифициран или по-леко наказуем състав. Очертаната позиция не се опровергава от констатациите, че в много слу-

⁷ Р. № 53 от 6.04.2021 г. на ВКС по н. д. № 123/2021 г., III н. о.

⁸ Р. № 449 от 23.07.1974 г. по н. д. № 418/1974 г., I н. о. на ВС.

чаи посочените в състава признаци могат да бъдат дадени във варианти, чиито характерни особености оказват влияние върху конкретната степен на обществена опасност на престъпленията от даден вид, поради което и те следва да се вземат предвид при прилагане на чл. 54 от НК⁹.

По наказателни дела според съдилищата, „когато пияното състояние е елемент от престъпния състав, съгласно чл. 56 от НК, не може да се обсъжда на плоскостта на отегчаващите обстоятелства“ (вж. р. № 564 от 21.01.2010 г. на ВКС по н. д. № 636/2009 г., II н. о.). „Критичността и разкаянието могат да се ценят като смекчаващи отговорността обстоятелства, но тяхното отсъствие не може да се цени като отегчаващо отговорността обстоятелство“ (вж. р. № 642 от 10.02.2009 г. на ВКС по н. д. № 674/2008 г., I н. о.). По друго дело (р. № 60147 от 26.01.2022 г. на ВКС по н. д. № 510/2021 г., III н. о. на ВКС) решаващият орган е имал възможността да посочи, че „...не употребата на алкохол като квалифициращ признак (когато тази употреба е довела до степен на алкохолно опиване не по-малко от 0,5 промила), а степента на алкохолна интоксикация може и следва да се разглежда като отегчаващо обстоятелство, когато създава такива предпоставки“. По друго дело (р. № 60192 от 6.01.2022 г. по н. д. № 991/2021 г., II н. о. на ВКС) също се припомня, че „Причиняването на смъртта на повече от едно лице е признак, който е определящ за квалификацията на деянието по съответния текст от НК. Следователно обстоятелството е взето от закона предвид при определяне на съответното престъпление, поради което не следва да бъде отчитано и като отегчаващо отговорността на подсъдимия“.

Очевидно въпросите относно смекчаващите и отегчаващите обстоятелства имат важно практическо значение, тъй като тяхното игнориране може да доведе до явна несправедливост на наложеното наказание, което е касационно основание за отмяна на постановения съдебен акт. Затова следва да се посочи като правилна съдебната практика, според която съдът „внимателно е обсъдил смекчаващите и отегчаващите отговорността обстоятелства и извън дейността му по индивидуализация на наказанието не са останали нито семейното му положение и обстоятелството, че е баща на две малолетни деца,

⁹ Р. № 275 от 11.05.2010 г. на ВКС по н. д. № 222/2010 г., III н. о.; р. № 377 от 26.09.2011 г. на ВКС по н. д. № 1765/2011 г., III н. о.

нито факта на преместването на пострадалия извън пътното платно. Възрастта на подсъдимия (29 години) също не предполага допълнително смекчаване на наказателноправното му положение“ (вж. р. № 76 от 30.04.2019 г. на ВКС по н. д. № 286/2019 г., I н. о.).

В някои случаи е възможно отделни отегчаващи отговорността обстоятелства, които не се отразяват на правната квалификация на деянието, да водят до положение, при което е налице обществена опасност както на деянието, така и на неговия извършител. Например възможно е деецът да има множество предходни осъждания или да е причинил повече от едно увреждания, всяко от които да е с характеристиката на средна телесна повреда и т.н. Най-често в подобни хипотези житейската и правната логика изискват наказанието, което се определя, да бъде индивидуализирано по начин, който да налага изолирането на дееца от обществото за определен период от време, за да бъдат постигнати целите на наказанието. Правилното изследване на смекчаващите обстоятелства е от съществено значение, тъй като те са функция на задължението на държавните органи да са обективни и да събират наред с обвинителни доказателства и оправдателни такива (чл. 107, ал. 3 НПК). Така например в р. № 25 от 22.03.2019 г. по н. д. № 44/2019 г., I н. о. на ВКС подчертава, че при индивидуализацията на наказанието „предходните съдебни състави са отдали приоритет на генералната цел пред специалната по чл. 36 от НК, подценили са положителните данни за личността на подсъдимата и наличието на смекчаващи отговорността обстоятелства, които са многобройни и предполагат определянето на по-леко по вид наказание, тъй като в санкционната част на нормата по чл. 311, ал. 1 от НК не е предвиден минимум за наказанието лишаване от свобода“. В същото решение се отбелязва като неправилен подход несъобразяването на по-долната съдебна инстанция, че в случая „не се касае за личност с висока степен на обществена опасност и с трайни престъпни навици, че стореното от нея е инцидентна проява, макар и обществено опасна, и че не е довело до причиняване на вредни последици за освидетелстваната, чиито права, поради неучастието на защитник, в крайна сметка не са били засегнати съществено, тъй като постановения от Районния съд съдебен акт е в интерес на лицето“.

Според съдебната практика (р. № 29 от 26.02.2018 г. на ВКС по н. д. № 1260/2017 г., II н. о., НК) „престъпленията, осъществени в съучастие, са с по-висока степен на обществена опасност от тези, при които няма усложнения във връзка със субекта. Фактът, че престъпното посегателство е осъществено съвместно от три лица, не намира отражение в по-тежко квалифициращ деянието признак, поради което следва да бъде ценен като отегчаващо обстоятелство“. Правилно в р. № 38 от 26.03.2013 г. по н. д. № 2225/2012 г., III н. о. състав на ВКС отбелязва: „Недопустимо е минало осъждане на деца, което е основание за квалифициране на деянието в по-тежко наказуемо, отново при индивидуализиране на наказанието, което следва да се изтърпи, да се отчита като отегчаващо, включително и тогава, когато са налице влезли в сила предишни осъдителни присъди и наказанията по тях подлежат на групиране и определяне на общо наказание“.

Според трайната практика на ВКС данните от полицейските регистрации на подсъдимия не трябва да се отчитат от съда като утежняващо обстоятелство. В този смисъл е и р. № 90 от 4.06.2019 г. по н. д. № 350/2019 г., I н. о. на ВКС.

Обратно се подхожда, когато се установят повече от един квалифициращи признака. Така според р. № 134 от 24.03.2010 г. по н. д. № 25/2010 г., I н. о. на ВКС „наличието на повече квалифициращи обстоятелства е отегчаващо отговорността и е критерий за нейната степен, а не за правната квалификация. За приложението на чл. 66, ал. 1 от НК не е достатъчно да са налице само материалноправните предпоставки, визирани в закона“.

IV. Определяне на наказанието по чл. 55 НК

Съгласно действащата редакция на чл. 55 НК съдилищата определят наказанието под най-ниския предел или го заменят с друго, по-леко наказание при изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства, когато и най-лекото, предвидено в закона наказание се окаже несъразмерно тежко.

Под *изключително смекчаващо отговорността* обстоятелство се разбира такова, което е оказало много и необичайно силно

въздействие при вземане на решението за извършване на деянието¹⁰. Такова обстоятелство може да е състоянието на физиологичен афект, когато това обстоятелство не е предвидено като квалифициращ признак в състава на престъплението. *Многобройни смекчаващи обстоятелства* ще има, когато те са повече от обичайния брой и които също оказват огромно въздействие върху взимане на решението за осъществяване на престъпното деяние¹¹.

Нормата на чл. 55 НК кореспондира с чл. 35, ал. 3 и чл. 54, ал. 1 НК, които регламентират съответствие и законоустановеност на наложеното наказание с извършеното престъпление. При прилагането на тази разпоредба съдилищата определят наказанието в пределите на санкцията съгласно чл. 54, ал. 1 НК. Когато се установи в конкретен случай наличието на изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства, тоест налице е значително по-ниска степен на обществена опасност спрямо тази на престъпления от същия вид, законодателят е преценил, че и най-лекото наказание се явява несъразмерно тежко¹². Според доктрината изключителни обстоятелства са налице например при хипотеза, в която деецът е осъществил престъплението принудително, без това да изключва наказателната отговорност, преклонна възраст; тежка бременност на подсъдимата и т.н.¹³. Видно от изричното правило на чл. 55 НК, когато санкцията от Особената част на НК има специален минимум, съдът е длъжен да определи наказанието под него, но не по-малко от най-ниския размер за съответното наказание в Общата част на НК. Когато наказанието е глоба, съдът може да слезе под най-ниския предел най-много с една втора (арг. чл. 55, ал. 2 НК). Когато липсва установен минимум на наказанието в санкцията от нормата на Особената част на НК, съдът заменя наказанието със следващото по-леко по вид. Съдът задължително заменя доживотния затвор с лишаване от свобода от петнадесет до двадесет години (чл. 55, ал. 1, т. 2, б. а) НК), докато лишаването от свобода, когато не е предвиден най-ниският предел – с пробация, а за непълнолетните – с пробация или обществено порицание (чл. 55, ал. 1, т. 2 б. б) НК). Съдът заменя пробацията с глоба

¹⁰ Стойнов, А. Цит. съч., с. 515.

¹¹ Пак там.

¹² В този смисъл вж. Марков, Р. и др. Цит. съч., с. 584.

¹³ Пак там, с. 584 – 585.

от сто до петстотин лева (чл. 55, ал. 1, б. в) НК). Съдът може да приложи разпоредбите на чл. 55 и в следните случаи: при опит – поради недовършеността на престъплението, като съобрази и обстоятелствата по чл. 18, ал. 2 (чл. 58, б. а) НК); при помагачество – когато степента на участие на дееца в престъплението е малка (чл. 58, б. б) НК).

Интерес представлява и обобщаването на практиката на съдилищата във връзка с приложението на чл. 55 НК. Според р. № 35 от 10.02.2003 г. на ВКС по н. д. № 628/2002 г., II н. о. „за приложение на чл. 55 НК, съдът освен всичко друго, посочено в закона, трябва да отговори и на въпроса дали и най-лекото, предвидено в закона наказание е несъразмерно тежко при конкретно установената степен на обществена опасност на деянието и на дееца“. По друго дело (р. № 23 от 2.04.2021 г. по н. д. № 909/2020 г., III н. о.) състав на ВКС посочва: „За да се приложи разпоредбата на чл. 55 от НК, е необходимо наличието на две кумулативни изисквания – от една страна, да са налице изключителни или многобройни смекчаващи отговорността обстоятелства, а от друга, и най-лекото, предвидено в закона за конкретното престъпление наказание, да е несъразмерно тежко на извършеното“. Определянето на наказание под предвидения минимум поначало е възможно, но то се прилага като изключение в случаите, когато установените индивидуализиращи обстоятелства могат да бъдат определени като многобройни или някое от тях като изключително по смисъла на чл. 55 НК (р. № 16 от 16.02.2010 г. по н. д. № 624/2009 г., II н.о. на ВКС). В същия смисъл в друго решение (р. № 26 от 21.01.2010 г. по н. д. № 679/2009 г., I н.о. на ВКС) се отбелязва, че „ако съдът приема, че е приложима хипотезата на чл. 55, ал. 3 НК, това следва изрично да е аргументирано“. Но „продължителността на процеса, надхвърлящ критериите за „разумен срок“ по смисъла на чл. 6 от ЕКПЧ, макар и да носи характеристиките на изключителност, само по себе си не може да доведе до приложението на чл. 55 от НК, защото законът изисква наличието и на втората кумулативно дадена предпоставка за приложението на института на смекчената наказателна отговорност – несъразмерност на най-леката предвидена в закона наказателна санкция. Разглеждането на делото от разширени състави означава разширяване на гаранциите за постигане на задачите на НПК, визирани в чл. 1 от същия, поради което и в този смисъл по-широките гаранции не могат да бъдат оп-

ределяни като недостатък на постановения съдебен акт“ – р. № 50 от 10.03.2009 г. по н. д. № 734/2008 г., I н. о. на ВКС.

V. Определяне на наказание при алтернативно и кумулативно предвидени санкции

Съгласно разпоредбата на чл. 57, ал. 1 НК, когато в особената част на кодекса е предвидена възможност за извършеното престъпление да бъде наложено едно измежду две или повече наказания, съдът определя най-подходящото по вид и размер, като се ръководи от правилата на предходните членове. В случаите, когато в особената част на НК е предвидена възможност за дадено престъпление да бъдат наложени едновременно две или повече наказания, съдът, като се ръководи от правилата на Общата част за определяне на наказанието, определя размера на всяко едно от тях така, че те в своята съвкупност да отговарят на целите, посочени в чл. 36 (ал. 2 НК).

Разпоредбата на чл. 57 НК урежда *две хипотези*.

Едната е свързана с наличието на алтернативни санкции, посочени в нормата от Особената част на НК. При нея преценката за необходимостта от прилагане на института по чл. 55 НК се прави и спрямо алтернативното наказание. Това означава, че съдът трябва да изследва смекчаващите и отегчаващите отговорността обстоятелства както с оглед определяне на вида, така и с оглед определяне на размера на наказанието. По същество той ще извърши един мисловен и оценъчен процес в работата по индивидуализация на наказанието. Съдът преценява дали в съвкупност наложените наказания ще постигнат целите на наказанието, поради което „при алтернативни санкции съдът може да определи при смекчаващи вината обстоятелства и максимума на по-лекото по вид наказание, предвидено в закона за извършеното престъпление“ (вж. р. № 107 от 14.II.1972 г. по н. д. № 1497/71 г., III н. о.).

Втората хипотеза се отнася за кумулативно предвидени санкции. Тук съдът е длъжен да прецени отново налице ли са предпоставките по чл. 55 НК и при положителен отговор да редуцира всички наказания, предвидени в нормата на Особената част на НК¹⁴. В същия смисъл в р. № 13 от 14.02.2019 г. по н. д. № 24/2019 г., I н. о. на

¹⁴ Пак там, с. 585.

ВКС се посочва, че „...при хипотезата на кумулативна санкция по чл. 57, ал. 2 НК (включваща две или повече наказания, които се налагат задължително) съдът, като се ръководи от правилата на предходните членове, определя размера на всяко едно от тях, така че те в своята съвкупност да отговарят на целите, посочени в чл. 36 НК. Процесът на индивидуализация на комплексната санкция не може да бъде разкъсван“. В р. № 28 от 11.01.2024 г. по н. д. № 635/2023 г., I н. о. се приема, че „При едновременно предвидени две или повече наказания (кумулятивна санкция), едното от които е лишаване от свобода, ръководейки се от разпоредбите на чл. 57, ал. 2 от НК съдът определя размера на всяко едно от тях така, че в своята съвкупност като комплексна санкция да отговарят на целите по чл. 36 от НК. След това намалява само размера на наказанието лишаване от свобода с една трета. По този начин поощрителната норма на чл. 58а, ал. 1 от НК засяга единствено наказанието лишаване от свобода от всички възможни кумулативно предвидени наказания в комплексната санкция“.

VI. Определяне на наказанието по чл. 58а НК

Съгласно чл. 58а НК при постановяване на осъдителна присъда в случаите по чл. 373, ал. 2 от Наказателнопроцесуалния кодекс съдът определя наказанието лишаване от свобода, като се ръководи от разпоредбите на Общата част на НК и намалява така определеното наказание с една трета (чл. 58а, ал. 1 НК). В случаите по чл. 57, ал. 1 НК, когато съдът определи като най-подходящо по вид наказанието доживотен затвор без замяна, не го налага, а наказанието доживотен затвор заменя с лишаване от свобода от двадесет до тридесет години (чл. 58а, ал. 2 НК). Съдът определя размера на наказанието лишаване от свобода в пределите на най-ниския минимален размер и най-високия максимален размер на наказанието лишаване от свобода, определено при условията на ал. 2 и наказанието лишаване от свобода, предвидено в Особената част на кодекса (чл. 58а, ал. 3 НК). В случаите, когато едновременно са налице условията по ал. 1 – 3 на чл. 58а НК и условията на чл. 55 НК, съдът прилага само чл. 55 НК, ако е по-благоприятен за дееца (чл. 58а, ал. 4 НК). Тези правила не се прилагат за предвидените в Особената част на НК наказания по чл. 37, ал. 1, т. 2 – 11 НК (чл. 58а, ал. 5 НК).

Посочената разпоредба регламентира начина на определяне на наказанието, когато наказателното производство е протекло по правилата на Глава двадесет и седма НПК – по реда на съкратеното съдебно следствие по чл. 371, т. 2 НПК. Прилагането на чл. 58а НК не се допуска, когато съкратеното съдебно следствие е протекло по т. 1 на чл. 371 НПК. В същия смисъл е р. № 88 от 7.08.2019 г. на ВКС по н. д. № 351/2019 г., III н. о., в което съдът подчертава изрично и че „когато съдебното производство по делото не е проведено под формата на съкратено съдебно следствие, се изключва изобщо възможността за прилагане на разпоредбата на чл. 58а от НК на самостоятелно основание, която е приложима само в производството по глава 27 от НПК“.

Разглеждането на наказателни дела по реда на съкратеното съдебно следствие е диференцирана процедура, при която се постига бързина на наказателното производство при спазване на процесуалните гаранции за правото на защита на обвиняемия¹⁵. Признаването изцяло на фактите, изложени в обстоятелствената част на обвинителния акт, и съгласието на обвиняемия да не се събират доказателства за тези факти, се отчита от законодателя като предпоставка за получаване на т. нар. „бонус“ при определяне на неговото наказание¹⁶. В такъв случай, когато съдът установи, че признанието се подкрепя от събраните в досъдебното производство доказателства, той с определение обявява, че при постановяване на присъдата ще ползва така направеното признание, без да събира доказателства за фактите, изложени в обстоятелствената част на обвинителния акт, като съдът, ако постанови осъдителна присъда, определя наказанието при условията на чл. 58а от Наказателния кодекс (чл. 373, ал. 2 НПК). Следователно съдът е ограничен от признатите факти и не може да решава други въпроси освен тези извършено ли е деянието,

¹⁵ Вж. **Чинова, М., Г. Митов.** Кратък лекционен курс по наказателнопроцесуално право. С., Сиела (Chinova, M., G. Mitov. Kratuk lekcionen kurs po nakazatelnoprosesualno parvo. S., Ciela), 2021, с. 612.

¹⁶ Вж. р. № 93 от 15.05.2019 г. по н. д. № 336/2019 г., II н. о. на ВКС, в което се посочва, че с цел преминаване към диференцирана процедура по Глава двадесет и седма от НПК „подсъдимият следва да направи доброволно и недвусмислено признание на фактите от деянието, описани в обстоятелствената част на обвинителния акт – чл. 371, т. 2 НПК.“

подсъдимият участвал ли е в него, съставлява ли същото престъпление и каква е неговата правна квалификация. След като даде отговор на тези въпроси, той е длъжен да индивидуализира наказанието по съответните правила¹⁷. Препращането в процесуалната разпоредба към материалния закон е основание в теорията да се говори за процесуален аспект на чл. 58а НК¹⁸. На обратното становище е съдебната практика. Според р. № 105 от 5.03.2012 г. по н. д. № 201/2012 г., I н. о. на ВКС „процесуалните норми по дефиниция определят реда, по който се извършва наказателното производство, докато материалноправните норми определят съставите на престъпленията и налаганите за тях наказания. Обстоятелството, че диференцираната процедура по Гл. XXVII от НПК предвижда в случай на реализиране на хипотезата на чл. 373, ал. 2 от НПК, наказанието да се наложи от съда при условията на чл. 58а от НК, не променя характера на последната норма и не я прави процесуална, тъй като същата се намира в общата част на НК и урежда определянето на наказание“.

Законодателното решение за прилагане на чл. 58а НК при признание на фактите, изложени в обстоятелствената част на обвинението по чл. 371, т. 2 НПК, е подложено на критики в доктрината. Според проф. Р. Марков то води до определяне на наказание, което не отговаря на принципа за съответствие на наложеното наказание на извършеното престъпление¹⁹. Според него по този начин се забравя „фундаментална постановка на материалното наказателно право, поради което прилагането на чл. 58а НК в този случай е „тежък компромис, или по-точно – недопустимо отклонение от тези основни постановки и принципи на материалното наказателно право“²⁰. Но тази теза по мое мнение не може да бъде споделена, защото тя почива на единствения аргумент, че препращащата разпо-

¹⁷ **Хаджийска, А.** Цит. съч., с. 111, където авторът посочва, че при постановяване на осъдителна присъда ще се наложи наказание, което следва да се намали с 1/3.

¹⁸ **Марков, Р. и др.** Цит. съч., с. 588, където е прието, че определяне на наказанието по чл. 58а НК има процесуални, а не фактически основания.

¹⁹ Повече по този въпрос вж. **Марков, Р.** Наказанието при съкратеното съдебно следствие – коренът на проблема и възможните решения (Markov, R. Nakazaniето pri sukratenoto sudebno sledstvie – korenut na problema i vuzmozhnite reshenia), 2019 (<https://news.lex.bg/наказанието-при-съкратеното-съдебно/>).

²⁰ Пак там.

редба на чл. 373, ал. 2 НПК противоречи на изискването за съразмерно (пропорционално) определяне на наказанието. Тя не отчита обстоятелството, че препращайки към чл. 58а НК, законодателят не дерогира общите и особените правила за определяне на наказанието, коментирани по-горе. За съдилищата те остават императивни и в този смисъл трябва да ги приложат, когато индивидуализират наказанието за всеки конкретен случай, включително като отчитат смекчаващите и отегчаващите отговорността обстоятелства.

Препращането към чл. 58а НК е „бонифициране“ на обвинението за направеното признание, което е отчетено от самия законодател като смекчаващо отговорността му обстоятелство за това, че е съдействал за провеждането на съкратено съдебно следствие и ефективно правораздаване. Посоченото становище на проф. Р. Марков отчита начина на формулиране на разпоредбата на чл. 58а НК, която като че ли по-скоро урежда процесуални действия на съда, но следва да се съобрази това, че приложното поле на чл. 372, ал. 4 НПК и чл. 373, ал. 3 НПК е свързано с обстоятелства, които очертават признаци от престъпния състав на деянието, каквито са конкретните: време, място, обстановка, начин на извършване на деянието, пострадало лице, размер на вреди и др. Трябва да се съобрази обстоятелството, че при съкратеното съдебно следствие по чл. 371, т. 2 НПК съдилищата не разполагат с процесуалната възможност да събират доказателства и да установяват друга, различна от очертаната фактология с обвинителния акт. Така според р. № 100 от 23.05.2019 г. по н. д. № 323/2019 г., II н. о. на ВКС „диференцираната процедура изисква и допуска позоваване на материалите от досъдебното производство в тяхната съвкупност при постановяване на определението по чл. 372, ал. 4 от НПК. След този момент фактите по обвинението се считат за установени и доказателствата и доказателствените средства са изпълнили предназначението си. Изразеното от подсъдимия съгласие с фактите имплицитно включва съгласие с направените от прокуратурата фактически изводи от събраните на досъдебното производство материали и за съда съществува забрана да ги интерпретира самостоятелно. Възможността за приобщаване по реда на чл. 283 от НПК на протоколи за разпит и експертни заключения е регламентирана в чл. 373, ал. 1 от НПК само при съкратена процедура по чл. 371, т. 1 НПК, но не и при такава по чл. 371, т. 2 от НПК“. По същия

начин по друго дело ВКС приема, че процедурата по чл. 371, т. 2 НПК е свързана с признаване на всички факти, изложени в обстоятелствената част на обвинителния акт, като в замяна на благоприятното третиране на подсъдимия по реда на чл. 58а от НК той се е лишил от възможността да оспорва правнозначимите обстоятелства, определящи правната квалификация и съставомерността на деянието. Първостепенният съд е длъжен да приеме в мотивите си именно признатите от подсъдимия факти²¹.

Дискусионен остава обаче въпросът дали съдилищата са свободни и могат да установяват факти, свързани с индивидуализацията на наказанието, по-конкретно налице ли са условията по чл. 53 НК или някои смекчаващи или отегчаващи отговорността обстоятелства. Според едното становище тези обстоятелства не могат да се установяват в съдебното следствие, тъй като такова не се провежда. Освен това изричният текст на чл. 371, т. 2 НПК предвижда обвиняемият да признае изцяло фактите, изложени в обстоятелствената част на обвинителния акт²². Според друго становище няма пречка да се проведе съкратено съдебно следствие, в което да се установят допълнителни обстоятелства чрез събиране на доказателства за тях, свързани с индивидуализацията на наказанието или института на чл. 53 НК. В този смисъл е р. № 59 от 7.01.2021 г. по н. д. № 39/2020 г., II н. о. на ВКС, съгласно което „при съкратеното съдебно следствие могат да бъдат установявани факти и обстоятелства, свързани с индивидуализацията на наказанието на подсъдимия. Изключена е обаче възможността за установяване и противопоставяне на нови и/или различни съставомерни факти, несъвместими с признатите от подсъдимия фактически положения по обвинителния акт или надхвърлящи изложената фактология по обвинителния акт. Аргументите във връзка с обективните и субективни признаци на престъпния състав и обоснованата от тях правна квалификация не могат да разширяват рамките на обстоятелствената част на обвинителния акт. Разпоредбата на чл. 343а, ал. 1, б. „б“, респ. б. „г“ НК намира приложение и в случаите, когато с оглед получените при пътното произшествие

²¹ Р. № 31 от 21.02.2018 г. по н. д. № 60/2018 г., III н. о. на ВКС.

²² **Чинова, М., Г. Гатев.** Съкратеното съдебно следствие по НПК. Практически проблеми. С., Сиела (Chinova, M., G. Gatev, Sukratenoto sudebno sledstvie po NPK. Prakticheski problemi. S. Ciela), 2009, с. 42 – 43.

твие тежки поражения, водещи до неминуема смърт, не са били налице реални перспективи за запазване на живота на пострадалия/те, ако по делото се установи, че към момента на оказване на помощта той/те (или някой от тях) е бил жив. Ключово за правилното прилагане на този привилегирован състав е разбирането, че оказаната на всеки пострададъл помощ оправдава приложението му, стига към момента на оказването на помощта пострадалият да е проявявал признаци на живот“. Именно този подход на съдилищата се споделя и в настоящата студия по следните съображения. Първо, той съответства на разбирането, възприето в ТР № 2 от 2002 г. на ОСНК на ВКС, съгласно което непосочването на условията за прилагане на чл. 53 НК или някои смекчаващи или отегчаващи обстоятелства не е съществено процесуално нарушение, като последните могат да бъдат изяснени в съдебното следствие. Второ, според т. 8 на ТР № 1 от 2009 г. на ОСНК на ВКС „е недопустимо компетентният орган (първоинстанционен или въззивен съд) по свой почин или по искане на страните да събира доказателства за факти, несъвместими с обстоятелствената част на обвинителния акт. Но няма пречка именно „в тези предели (курсивът мой – на автора) да се установяват и противопоставят правопроменящи и правопогасяващи обстоятелства, свързани с приложимия материален закон, с предпоставките и съдържанието на наказателната отговорност“²³.

По въпроса за определяне на наказанието при съкратеното съдебно следствие по чл. 371, т. 2 НПК българските съдилища са имали възможността да се произнесат неколkokратно. Така например в р. № 51 от 18.04.2019 г. по н. д. № 146/2019 г., I н. о. на ВКС решаващият състав посочва следното: „Законодателната техника за определяне на наказанието на призналия фактите в обстоятелстве-

²³ Вж. повече т. 8, където ОСНК на ВКС приема следното: „В обсега на същите са излагане на съображения за необходимост от приложение на относимите основни институти на наказателното право; очертаване на аргументи за обективните и субективни признаци на престъпния състав и обосноваването на тях правна квалификация, визирана в особените норми на наказателния кодекс; релевиране на възражения за наказателна неотговорност и погасителна давност; предлагане на доводи за индивидуализация на санкционните последици. Всичко това обаче е възможно при условие, че е съвместимо с фактологията по обвинителния акт и не внася съществени изменения в нейните очертания...“.

ната част на обвинителния акт подсъдим в хипотезата на съкратено съдебно следствие по чл. 371, т. 2 и сл. НПК не дерогира общите правила на чл. 54 и сл. НК за неговата индивидуализация. Подсъдимият само получава привилегията при осъждане да бъде смекчено наказанието му лишаване от свобода или да не бъде наложено едно от двете най-тежки наказания – доживотен затвор без замяна или доживотен затвор. Съдът при определянето му следва да съобрази личните смекчаващи и отегчаващи вината му обстоятелства с оглед разпоредбите на чл. 54, ал. 2 и чл. 55, ал. 1 – 3 НК, като при наличие на многобройни или изключително/и смекчаващи следва да избере най-благоприятния вариант било по чл. 58а, ал. 1 НК, или по чл. 58а, ал. 4 във вр. с чл. 55 НК. Касационната проверка на тази му преценка е относима към касационното основание по чл. 348, ал. 1, т. 1 НПК за правилното приложение на закона, а когато наложеното наказание съответства на обществената опасност на деянието и дееца, е в обхвата на касационното основание по чл. 348, ал. 1, т. 3 НПК“.

По друго дело (р. № 81 от 4.09.2019 г. по н. д. № 207/2019 г., II н. о. на ВКС) решаващият орган приема, че „разглеждането на делото по реда на Глава двадесет и седма от НПК изключва по закон налагането на най-тежкото наказание, каквото е доживотният затвор без право на замяна. Съобразно с разпоредбата на чл. 373, ал. 2 НПК, съдът е длъжен да определи наказанието при условията на чл. 58а НК“²⁴. „Изборът на доживотния затвор като най-подходящо наказание е въпрос, от една страна, на преценка за изключителна тежест на извършеното престъпление, надхвърляща тази, посочена в дефиницията по чл. 93, т. 7 НК, а от друга – е резултат от направен извод за изключително висока лична обществена опасност на дееца и невъзможност по отношение на него целите на наказанието по чл. 36 НК да бъдат постигнати с налагането на друго по вид наказание.“

Същевременно е недопустимо съдът да откаже разглеждане на делото по реда на Глава 27 НПК с „мотиви, базиращи се на тежестта на престъплението, намерила отражение в настъпилите общественноопасни последици и в предвидените наказателни санкции, на личната опасност на дееца (предходни осъждания, характеристични данни), на фактическа и правна сложност на делото“²⁵. Този

²⁴ Р. № 81 от 4.09.2019 г. на ВКС по н. д. № 207/2019 г., II н. о.

²⁵ Р. № 73 от 10.02.2012 г. на ВКС по н. д. № 3136/2011 г., III н. о.

извод е верен, защото чл. 58а НК задължително трябва да се приложи от съдилищата, тъй като представлява привилегия, компенсираща подсъдимия заради направеното от него признание и отказ от общия ред за разглеждане на делото.

Във връзка с обсъжданите въпроси намира приложение и ТР № 2 от 19.06.2015 г. по т. д. № 2/2015 г. на ОСНК на ВКС, с което са дадени задължителни указания относно начина на определяне на наказанието, когато при съкратеното съдебно следствие съдилищата прилагат материалноправната разпоредба на чл. 58а НК. Изведените указания са следните:

Първо, когато след провеждане на съкратено съдебно следствие по реда на чл. 371, т. 2 от НПК съдът реши да определи наказанието доживотен затвор, пределите на заменящото го наказание лишаване от свобода се определят по чл. 58а, ал. 2 и ал. 3 НК.

Второ, когато след провеждане на съкратено съдебно следствие по чл. 371, т. 2 НПК съдът реши да определи измежду алтернативно предвидените наказания лишаване от свобода, трябва да го индивидуализира по реда на чл. 58а, ал. 1 НК.

Трето, когато престъплението е извършено в периода от 10.04.2009 г. до 09.04.2010 г. включително, при действие на забраната по чл. 369а НПК, непозволяваща провеждането на съкратено съдебно следствие за престъпления, при които умишлено е причинена смърт, тежка телесна повреда и когато деецът е бил в пияно състояние, съдът извършва преценка за по-благоприятен закон по смисъла на чл. 2, ал. 2 НК измежду действащите през периода различни норми на чл. 58а НК (ред., ДВ, бр. 27/ 2009 г. или ред., ДВ, бр. 26/2010 г.). Когато престъплението е извършено в периода от 10.04.2010 г. до 27.05.2010 г. включително, при действие на забраната по чл. 369а НПК, съдът прилага чл. 58а НК в актуалната му редакция (ДВ, бр. 26/ 2010 г.).

VII. Съотношение между чл. 58а и чл. 55 НК

Съгласно чл. 58а, ал. 4 НК, в случаите, когато едновременно са налице условията по ал. 1 – 3 и условията на чл. 55 НК, съдът прилага само чл. 55 НК, ако той е по-благоприятен за дееца. Понятието „по-благоприятен за дееца закон“ в тази хипотеза се изяснява в практиката. Когато за конкретно престъпление е предвидено нака-

зание без специален минимум, по-благоприятен за дееца се оказва чл. 55 НК. Приложението на чл. 55 НК е и по-благоприятен закон за подсъдимия, когато са предвидени по-леки наказания, за които чл. 58а НК не се отнася.

Според практиката на ВКС „правилата на чл. 55 НК се прилагат не само при наличието на многобройни или изключителни смекчаващи обстоятелства, но е необходимо да е налице кумулативната предпоставка на посочената разпоредба, а именно – и най-лекото предвидено в закона наказание да се явява несъразмерно тежко“²⁶.

По дело, при което за съответното престъпление е предвидено наказание лишаване от свобода със специален минимум, съдът е изследвал приложението на коя от двете разпоредби – тази на чл. 58а или чл. 55 НК, ще доведе до по-благоприятно положение за обвиняемия. Така в р. № 238 от 30.01.2019 г. по н. д. № 1107/2018 г., III н. о. ВКС се посочва следното: „Когато производството пред първата инстанция е протекло по реда на гл. XXVII, в хипотезата на чл. 371, т. 2 НПК, съдът на основание чл. 373, ал. 2 НПК е длъжен при постановяване на осъдителна присъда да определи наказанието при условията на чл. 58а НК, като съгласно ал. 4 на чл. 58а НК, в случаите, когато едновременно са налице условията на ал. 1 и условията на чл. 55 НК, съдът прилага само чл. 55, ако е по-благоприятен за дееца“.

Доброто познаване на правилата за определяне на наказанието е от съществено практическо значение. То включва както правилното квалифициране на отделни обстоятелства като смекчаващи и отегчаващи отговорността, така и преценката за наличието или липсата на тяхната многобройност и/или изключителност, което да обуслови прилагането на чл. 58а, ал. 4 във вр. с чл. 55 НК. В практиката не са малко случаите, при които прокурори и защитници навеждат доводи за несправедливо определяне на наложеното наказание, което е основание за отмяна на постановения съдебен акт и неговото ревизиране в наказателната му част. В подкрепа на изложеното е следният пример:

Производството пред първа инстанция е протекло по реда на съкратеното съдебно следствие по чл. 372, ал. 4 във вр. с чл. 371, т. 2 НПК, поради което наказанието е определено по правилата на чл.

²⁶ Р. № 11 от 17.06.2019 г. по н. д. № 1117/2018 г., III н. о. на ВКС.

58а НК. Предмет на наказателното дело е опит за убийство по основния състав (чл. 115 във вр. с чл. 18, ал. 1 НК), като производството е приключило през 2018 г., тоест преди влизане в сила на действащата разпоредба на чл. 369а НПК²⁷. Първоинстанционният и въззивният съд са преценили, че наказанието е определено правилно и справедливо, като съдилищата са приложили чл. 58а, ал. 4 във вр. с чл. 58, б. а) и чл. 55, ал. 1, т. 1 НК. Наказанието е индивидуализирано по общите правила, отчитайки спецификите за конкретния случай, като същото е редуцирано с една трета.

В своята дейност и двете съдебни инстанции са отчетели, че в конкретния случай са налице основания за приложението на чл. 58а, ал. 4 във вр. с чл. 55 НК, тъй като според тях съществуват многобройни смекчаващи отговорността обстоятелства. По делото е установено, че подсъдимият е с чисто съдебно минало, млада възраст, изразил е дълбоко съжаление за извършеното още в досъдебната фаза, като наред с това той се характеризира като личност с ниска степен на обществена опасност. Двете съдебни инстанции са приложили разпоредбата на чл. 18, ал. 2 НК, като са преценили високата степен, в която подсъдимият е осъществил намерението си да лиши от живот пострадалия, причинявайки седем отделни наранявания, използване на втори нож след счупването на първия, както и причината, поради която деянието е останало недовършено заради оказване на своевременно квалифицирана медицинска помощ. ВКС също така установява, че в своята дейност първоинстанционният и въззивният съд са преценили правилно съвкупността от смекчаващи отговорността обстоятелства. Същите според върховната инстанция са многобройни, който извод налага приложение на чл. 58а, ал. 4 във вр. с чл. 55 НК. Той се солидаризира с твърдението, че са налице и отегчаващи отговорността на подсъдимия обстоятелства, но те не променят извода за многобройност на смекчаващите обстоятелства.

Считам, че тази практика е законосъобразна. Обсъденият пример има за цел да докаже, че познаването на правилата за определяне на наказанието и съвкупната оценка на едни или други обстоятелства по конкретно наказателно производство обезпечават постановяването на правилни съдебни актове²⁸.

²⁷ Вж. ДВ, бр. 83 от 2019 г.

²⁸ Р. № 122 от 13.06.2019 г. по н. д. № 498/2019 г., I н. о. на ВКС.

В някои случаи грешките могат да се допуснат единствено от въззивния съд и това да бъде констатирано едва от върховната инстанция. Така например в конкретен случай ВКС констатира, че „второинстанционният съд е изразил несъгласие с изводите на окръжния съд за наличие на многобройни смекчаващи обстоятелства, изразяващи се в чистото съдебно минало на подсъдимия, добрите характеристични данни, изразеното съжаление за стореното и като е приел, че в случая разпоредбата на чл. 55 НК е неприложима, е завишил основното и съпътстващото наказание, като е игнорирал отразените в обвинителния акт фактически данни за съпричиняване при настъпилия вредоносен резултат от страна на пострадалия“²⁹.

Въпросите относно приложение на чл. 58а НК са от значение и за възможността да се приложи институтът на условното осъждане (условното отлагане на изтърпяване на наложеното наказание) по чл. 66 НК. Последните не са анализ на настоящата студия, но за пълнота на изложението следва да се отбележи, че при решаване въпроса за отлагане изпълнението на наложеното наказание по реда на чл. 66 НК съдилищата трябва да имат предвид не само личността на подсъдимия, но и конкретната обществена опасност на престъплението и дали с отлагането на наказанието биха се постигнали целите на чл. 36 НК. (В този смисъл са актуални все още указанията, дадени с р. № 37 от 09.06.1983 г. на ОСНК на ВС.)

²⁹ Р. № 68 от 10.06.2019 г. по н. д. № 255/2019 г., III н. о. на ВКС.